

LUKÁCS: A francia forradalom csinálta Franciaországot...

ILLYÉS: Vajon miért csinálta? Előbb csak polgárilag akarta egységesíteni, központosítani az országot; amikor megtámadták, akkor derült ki, hogy az egység a legjobb hadsereg-teremtő. Központilag soroztattak; kiadták a parancsot, és annyi katonát kaptak, amennyit akartak. Napoleonnak az ereje, azt hiszem, ebből származott. Németország és a többi államok rettentő bajosan tudtak katonát szerezni. Magyarországon hány helyen mernt át a bécsi akarat, hogy a vármegyék megszavazzák végül a katonát. Azóta minden állam tulajdonképpen az egységesítést hadsereg-szervezői eszköznek tekinti. Ebbe estünk bele valamennyien a XIX. században. Kimenni az államból úgy, hogy a provinciák, illetőleg én, az egyén is választhassak. Ilyen szempontból ebbe az államba tartozom, más szempontból anoda.

LUKÁCS: Ebben nagyon sok az igazság van és itt van ennek a jelenlegi megosztott Németországnak a sorsa; hogy az fog maradni 30-40 évig; itt változtatásra nem lehet gondolni. És most miért ne történjék meg az, hogy az emberek belenyugszanak a megváltoztathatatlanba.

ILLYÉS: Igen, pontosan. A mai rögeszménk még mindig a bismarcki rögeszme: hogy egységes egy Németországnak kell lennie. Megkösönte vajon Westfália, hogy a poroszok uralkodtak rajta?

LUKÁCS: És ezt Ausztria soha nem ismerte el. Ez, hogy egy nép egy nemzeti uralomban legyen, ez egy XIX. századvégi eszme. Tudniillik Franciaország megcsinálta a forradalomban már

előzőleg, de azt megelőzőleg semmiféle ország nem csinálta meg.

ILLYÉS: Olaszország akor volt nagy, amikor ahány város, annyi állam. Verekedtek egymással. Még mindig kevesebbe került, hogy egymással csatároztak, mint mikor egységesen nekimentek egy másik országnak.

LUKÁCS: Olaszországban az eredmény nem volt nagyon biztató az egy államra nézve.

ILLYÉS: Igen. És én ezt nagyon-nagyon fontosnak tartom, de mi...

LUKÁCS: Igen, de itt megint - és ez a mi differenciánk tulajdonképpen - hogy a magyarok számára ezt a belső, a hűbériség maradványainak megszüntetését, ezt tartom én a magyar nemzet egysége legfőbb akadályának. 48-ban minden további nélkül létrejöhetett volna a magyar nemzeti egység, ha ezek az akadályok nem állnak az útba.

ILLYÉS: Mire gondolsz pontosan?

LUKÁCS: Például Jancu akart a magyarokkal szövetségre lépni. A magyaroknak nem lehetett a román jobbággyokkal szövetségre lépni.

ILLYÉS: Igen?

LUKÁCS: Itt van a magyar történetnek ez a borzasztó ütközőpontja 48-ban, hogy 48 minden nagysága dacára, emellett a probléma mellett egyszerűen elmentünk.

ILLYÉS: Jogászok voltak.

LUKÁCS: De nemcsak jogászok. Itt vannak dolgok - most ne haragudj, hogy ilyen triviális dolgok mondom - de vannak az előjogoknak bizonyos presztizs-jelei, és azok megmaradtak még
~~xx~~
a huszonöt éves proletár dik

a huszonöt éves proletárdiktatura után is sok dologban.

ILLYÉS: Igen?

LUKÁCS: És itt látom én Magyarországnak ezt az óriási sorsfordulat-felé menő voltát, hogy mondjuk, azt, hogy a Nyugat, a Németországtól keletre levő területen az az elv uralkodott gazdaságilag és politikailag, amit Lenin a kapitalizmus porosz utjának nevezett. Ez a porosz ut ~~Magyarország~~ Poroszországban létrehozott - kevés kivétellel - egy porosz ideológiát. Oroszországban létrehozott egy anti-orosz, egy anti-feudális ideológiát, és Magyarországon van ez a kettősség, hogy Petőfi, Ady, József Attila, Bartók az egyik dolgot képviseli, és Babits Mihálytól kezdve ma egész Magyarország a másik oldalt képviseli.

ILLYÉS: Igen.

LUKÁCS: Én csak egy...

ILLYÉS: Arany...

LUKÁCS: ... verset idézek Babitstól, hogy "ki a bűnös, ne kérjük". Háború után Ady számára a legfontosabb kérdés volt, hogy ki a bűnös, Joggal marasztalta el a hűbéri Magyarország hűbéri mivoltát ebben. Ugy, hogy ebben a kérdésben látom a magyarság összetartásának és nem-összetartásának az egyik centrális kérdését.

ILLYÉS: Azt látod, hogy még mindig ilyen feudális csökevények vannak ma is a gondolatokban?

LUKÁCS: Magyarország nem számolt le olyan radikálisan a feudalizmussal, mint ahogy egyes szomszédaink megtették.

ILLYÉS: Azoknak a nemességük Rigómezőn meghalt...

LUKÁCS: Az okokkal nem kereskedünk. Az a probléma, hogy Magyarország 48-ban az előtt a dilemma előtt állott - dupla dilemma volt, tegyük hozzá - hogy a magyar nemesség meg tudja-e tartani a magyarságnak az egységét, és így tovább. És emellett a dilemma mellett, hogy viszont a nemzetiségek fölkeltek ellenük. Ugyeszlóván Teleki grófot kivéve, nem volt Magyarországon ember, aki ezt a problémát fölismerte volna.

Illyés: Wesselényi.

LUKÁCS: De hangadó nem volt. Kossuth nem ismerte fel.

ILLYÉS: Nem.

LUKÁCS: Nagyon ellentmondó, de a dolog úgy áll, hogy Petőfi sem ismerte föl. Ha Petőfi azt mondja, hogy a "gaz román csorda újra föltámadt ellenünk", akkor ő tulajdonképpen a régifajta patriótizmusnak a nyomában halad.

ILLYÉS: "magyar kezekben villogott a kard", mikor megvédtünk benneteket a töröktől, tatártól.

LUKÁCS: Az a probléma, és ez tulajdonképpen fönnáll a mi részünkre is, hogy merre menjünk? Az Ady, József Attila vonalon, vagy pláne a Bartók vonalon, amely még sokkal radikálisabb az övéknél, vagy pedig maradjunk meg a régiben.

ILLYÉS: Egy súlyos dolog történt: hogy mi vagyunk most birtonkon kívül, és a magyarokat gyötrik meg.

LUKÁCS: Igen.

ILLYÉS: Nagyon humoros volna, ha mi mondjuk azt: most már elismerjük, hogy egyenlőek vagyunk; amikor nem vagyunk egyenlőek; de most az ő vétkeiből. Olyan helyzetben vagyunk,

mint Jancu.

LUKÁCS: Igen. Csakhogy ebben az egész problémakörben bármelyik fél csinál forradalmi megmozdulást, az megmozdulásba hozza a másik felet.

ILLYÉS: Mi ebből a kiút akkor, amikor, megint azt mondom, hogy körülbelül a magyarság egyharmada az anyanyelve miatt Jancu-i szolgai helyzetben van? A világon tizenöt millió magyar él, ebből tíz millió és a határon belül, öt millió kívül; minden harmadik magyar tehát hátrányban van nyelviileg. Gazdái sokszor türelmetlenebbek voltak, mint a magyar nemesség volt; mert hisz az nem nézte a nyelvet: a magyar jobbágyot is elnyomta, még jobban, mint a nemzetiségeket.

LUKÁCS: Én ezt hiszem, hogy itt egy forradalmi megmozdulást csak úgy lehet előidézni, ha ezt a kérdést az ember eleve tisztázza...

ILLYÉS: Ez részünkről tisztázva volna. Ha megadnák a magyarságnak a jogot, ha legalább nyelviileg provinciákká tudna oszlani a világ. Államok helyett. Én ebben látom az egyetlen megoldást. De ez lázálom, mert tudjuk, a nemzeti államok hatalmi rögeszme szerint szerveződnek.

LUKÁCS: Ebben nagyon sok igazság van. A magyarság egy forradalmi megmozdulás idején egészen más hatalomként állana szemben a maga elnyomóival, mint most.

ILLYÉS: Igen...

LUKÁCS: Kölesönhatás van a két dolog között, és én nem tudom, hogy gyakorlatilag melyik a jobb. Én nem tartom magamat politikusnak, de azt látom, hogy milyen pocsolyába megyünk.

ILLYÉS: Az ember majdnem egzisztencialista-mód nézi a tennivalót. A pillanattól indulok ki, - azt látom, hogy néptömegeket szociálisan gyötörnek meg azért, mert bizonyos anyanyelv vagy vallás, vagy faj bélyege van rajta. Már pedig ha tizenöt milliós, bármelyik nyelvű népből öt milliót meggyötörnek, énnekem a reakció az, hogy azt rögtön, ebben a pillanatban meg kell szüntetnem. Tiltakozom tehát. Itt nem lehet azt magyarázni, hogy "uraink ezt és ezt csinálták". Egyrészt az urainkkal sem a nép, sem én nem vagyok azonos. Az ujkori hipokrizisben is a bűn tiszteli az erényt. De sokan a látszat külsőségére sincsenek ma tekintettel.

LUKÁCS: Ebben van valami. Nagyon nehéz a kifelé vezető utat megtalálni. Egész biztos, itt bizonyos eredményt elérnek a jugoszlávok. A jugoszlávok mutatják, hogy itt egy módus vivendi lehetséges.

ILLYÉS: Igen. Nagyon okosan.

LUKÁCS: Természetesen. Én nem azt mondom, hogy ők magyar patrioták volnának, de ők a maguk szempontjából nagyon helyesen és nagyon jól csinálják a dolgot.

MTA FIL. INT.
Lukács Arch.